

doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss3/a16

SANOAT KORXONALARINING INNOVATSIYON RIVOJLANISHI
MUAMMOLARI

Otamurodov Shavkat Nusratillayevich -
i.f.d., DSc. Termiz iqtisodiyot va servis universiteti,
Iqtisodiyot va aniq fanlar kafedrasida dotsenti
Farmonova Maftuna Norpo'lat qizi -
Termiz davlat universiteti,
Iqtisodiyot va turizm fakulteti,
Iqtisodiyot kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada sanoat korxonalarida innovatsiyalarning o'rnini va uni samarali jihatlarini o'rganish shuningdek davlat tomonidan sanoat tarmog'i korxonalarini innovatsion rivojlanishini qo'llab quvvatlash yo'llari, rivojlantirish muammolari aniqlangan hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, sanoat, tarmoq diversifikatsiyasi, texnologik rivojlanish, iqtisodiy o'sish.

ПРОБЛЕМЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Otamurodov Shavkat Nusratillaevich -
Доктор экономических наук, Термезский
университет экономики и сервиса,
доцент кафедры экономики и точных наук
Фармонова Мафтун Норпулатовна -
Преподаватель кафедры экономики
факультета Экономики и туризма
Термезского государственного университета

Аннотация. В данной статье рассматривается роль инноваций в повышении эффективности производства промышленных предприятий и развития данной отрасли в регионе, а также пути государственной поддержки инновационного развития промышленных предприятий, выявлены основные проблемы инновационного развития отрасли и разработаны научно обоснованные предложения по их устранению.

Ключевые слова: инновации, промышленность, отраслевая диверсификация, технологическое развитие, экономический рост.

PROBLEMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Otamurodov Shavkat Nusratillaevich -
Doctor of Economic Sciences, Termez University of
Economics and Service, Associate Professor of the
Department of Economics and Exact Sciences.
Farmonova Maftuna Norpulatovna -
Lecturer, Department of Economics,
Faculty of Economics and Tourism,
Termez State University

Annotation. This article discusses the role of innovation in improving the efficiency of production of industrial enterprises and the development of this industry in the region, as well as ways of state support for the innovative development of industrial enterprises, identifies the main problems of innovative development of the industry and developed scientifically based proposals for their elimination.

Key words: innovation, industry, diversification of the industry, technological development, economic growth.

Kirish. Bugungi kunda sanoat korxonalarining an'anaviy bozorlarda raqobatbardoshligini saqlab turishi va yangi bozorlarga kirib borishida korxonalarining innovatsion rivojlanishini ta'minlash dolzarb masala hisoblanadi. Innovatsiya-bu yangilik va uni jamiyatga tatbiq etish demakdir, sanoat esa iqtisodiyotimizni harakatga keltiruvchi kuch hisoblanadi. Shu sababli korxonalar iqtisodiy

barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda ularning innovatsion jihatdan rivojlanish imkoniyatlarini aniqlash, faoliyatiga joriy etish va muntazam rivojlantirib borish har bir korxonaga uchun muhim hisoblanadi.

Korxonalarining innovatsion rivojlanishi nafaqat ishlab chiqarish jarayoni, balki ularning samarali faoliyati bilan bog'liq barcha sohalarni, shu jumla-

dan ishlab chiqarishni tashkil etish, zamonaviy me-nejment va marketing kabi sohalarni qamrab oladi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar davomida iqtisodiyot tarmoqlarining innovatsion rivojlanishiga shart-sharoit yaratishga alohida e'tibor berilib kelmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyulidagi PF-165 sonli "2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi Farmoni bilan mamlakatimiz innovatsion rivojlanish strategiyasi tasdiqlandi. Ushbu strategiya iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada, shu jumladan qishloq xo'jaligi, energetika, qurilish, ta'lim, sog'liqni saqlashda innovatsion va texnologik rivojlanish bo'yicha davlat siyosatining maqsadli yo'nalishlarini belgilab berib uning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- innovatsion infratuzilma subyektlari tarmog'ini shakllantirish orqali startap tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash;

- innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish orqali innovatsion faol tashkilotlar ulushini oshirish;

- kichik tadbirkorlikning innovatsion faolligini oshirish orqali hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy jadal o'sishini ta'minlash;

- yangi turdagi mahsulotlar va innovatsion texnologiyalar yaratishning kompleks tizimini shakllantirish va bu orqali innovatsiyalar talabini rag'batlantirish;

- innovatsion faoliyat boshqaruvida inson kapitalini yanada rivojlantirish.

Shuningdek, mazkur strategiya doirasida innovatsion faoliyat subyektlari ya'ni sanoat ishlab chiqarish tashkilotlari sonini 613 tadan 2250 tagacha yetkazish, innovatsion infratuzilma subyektlari sonini 3 baravarga oshirish, innovatsion tadbirkorlik natijasida yaratiladigan yangi ish o'rinlari sonini 4 baravarga oshirish maqsad qilingan.

Bundan tashqari, yangi innovatsion ishlanmalar sonini 2 baravarga oshirish, innovatsion markazlar sonini 494 tagacha yetkazish, texnologik innovatsiyalar bilan shug'ullanuvchi mahalliy sanoat korxonalarini sonini 600 tagacha yetkazish, hududlarda yaratiladigan yangi texnologiyalar sonini 384 tagacha oshirish, yillik patentlar sonini 184 tagacha yetkazish va ko'plab boshqa vazifalar bajarilishi nazarda tutilgan [1].

Amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida sanoat tarmog'i ishlab chiqarishida qo'shilgan qiymati yuqori bo'lgan mahsulotlarning ulushi oshishiga erishildi. Jumladan, 2022-yil davomida avtotransport vositalari ishlab chiqarishga 39 foizga, oziq-ovqat mahsulotlari- 34,2 foizga, elektr uskunalar - 5,4 foizga, kiyim ishlab chiqarish 5,5 foizga o'sdi[2]. Shu bilan birga, sanoat korxonalarining rivojlanish dinamikasi hududlar kesimida bir xil emas, masa-

lan, Qoraqalpog'iston respublikasida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish ushbu davrda 0,4 foizga o'tgan bo'lsa, Andijon viloyatida 22,6 foiz, Xorazm viloyatida 15,1 foizga o'sgan. Bundan tashqari sanoat tarmog'ining yalpi hududiy mahsuloti shakllanishidagi ulushi ham hududlar bo'yicha keskin farqlanadi. Bundan tashqari, sanoat mahsulotlarining texnologik darajasi bo'yicha tarkibida quyi va quyi-o'rta mahsulotlarning ulushi 74,8 foizni tashkil etadi, ayrim viloyatlarda esa 87,6 foizi aynan ushbu turdagi mahsulotlardir[3].

Shu sababli mamlakatimizda sanoat tarmog'ini innovatsion rivojlanishini ta'minlash maqsadida, hududlar sanoat tarmog'ini rivojlanish salohiyatini baholash, innovatsion jarayonlar rivojlanishidagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishning ilmiy asoslangan chora-tadbirlarini ishlab chiqish lozim.

Adabiyotlar tahlili. Sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash masalalari ko'plab iqtisodchi olimlarining tadqiqotlarida o'rin olgan. Iqtisodiy adabiyotlarda innovatsiya tushunchasini (atamasini) dastlab qo'llagan olim Y.Shumpeter bo'lib, u o'zining "Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi" (Theory of Economic Development) nomli asarida innovatsion jarayon natijasidagi o'zgarishlarni quyidagi besh yo'nalishga ajratib ko'rsatib bergan:

- yangi texnik va texnologik o'zgarishlar yoki ishlab chiqarish jarayonini yangi bozor talablari asosida tashkil etish;

- yangi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan mahsulot turlarini diversifikatsiyalash;

- ishlab chiqarish jarayonlarida yangi xom-ashyolardan foydalanish;

- ishlab chiqarishni tashkil etishda innovatsion boshqaruv usullaridan foydalanish;

- yangi iste'mol bozorlarini shakllantirish [4].

Keyinchalik, sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishini ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini ta'minlashdagi ahamiyati ko'plab ilmiy tadqiqot natijalarida ko'rishimiz mumkin. Masalan, P.Drukerning fikricha, "Biznesning asosiy maqsadi mijozlarni jalb qilish bo'lganligi sababli korxonani ikkita asosiy funksiyasi mavjud marketing va innovatsiya"dan iborat [5]. Innovatsiyalarining mamlakatlar barqaror o'sishida va korxonalar raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim drayver vazifasini bajarishi ko'plab boshqa tadqiqotlarda ham aniqlangan. Ushbu tadqiqotlarda innovatsiya tushunchasiga turlicha yondashgan. Bir guruh tadqiqotchilar innovatsiya jarayonini tarmoqda yangi va texnologik murakkab mahsulot ishlab chiqarish bilan bog'lashgan bo'lsa, boshqa bir guruh tadqiqotchilar innovatsiya sifatida ko'proq yangi boshqaruv-tashkiliy munosabatlar shakllanishi masalalariga o'z e'tiborlarini qaratishgan.

Xususan, Ferreyra J. bir guruh olimlar bilan Portugaliya sanoat korxonalarining raqobatbardoshligi oshishida boshqaruvdagi kreativlik va innovatsion yondashuv muhim o‘rin tutishini aniqlashgan[6].

Ulardan farqliroq, J. Utterbek va F. Suareslar mamlakat sanoat tarmog‘i tarkibining shakllanishi va rivojlanishini ko‘p jihatdan yangi texnologiyalar vujudga kelishi bilan bog‘lashgan. Ularning fikricha, biror bir sohada yangi texnologiya paydo bo‘lishi ushbu tarmoqning raqobatbardoshligi oshishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi[7].

Turkiyalik iqtisodchi olimlar ham turkiy avtomobilsozlik tarmog‘ida o‘tkazgan tadqiqotlarida ham tarmoqdagi korxonalar raqobatbardoshligiga texnologik innovatsiyaning ijobiy ta‘sirini notexnologik innovatsiyalar (tashkiliy va marketing) esa sezilarli ta‘siri yo‘qligini aniqlashgan[8].

Korxonalarining rivojlanishida innovatsiyalarning o‘rni mamlakatimizning ko‘plab iqtisodchi olimlari tomonidan ham tadqiq etilgan. Xususan, R.Rashidov kichik biznesni innovatsion rivojlantirishning hududiy imkoniyatlarini tadqiq etgan[9].

B.Baxtiyorov maqolasida Markaziy Osiyo mamlakatlari sanoat korxonalarini innovatsion boshqaruvining hozirgi holati tahlil etilib Markaziy Osiyo mamlakatlari va O‘zbekiston sanoat korxonalarining innovatsion boshqaruvining rivojlanish tendensiyalari qiyosiy taqqoslangan va mavjud muammolar aniqlangan [10]. Ablakulov K. mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida fan-texnika taraqqiyoti va innovatsion jarayonlarning rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillar tadqiq etgan [11].

Hozirgi kunda innovatsion jarayonlar korxonalar iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta‘minlash bilan bir vaqtda ekologik barqarorlikka ham ijobiy ta‘sir etishi muhim hisoblanadi. Shu sababli so‘nggi davrda iqtisodiy adabiyotlarda yashil iqtisodiyot, energiya tejamkorligi, tiklanuvchi ener-

giyadan foydalanish samaradorligi kabi yo‘nalishlarda innovatsion jarayonlarni tadqiq etish juda dolzarbdir.

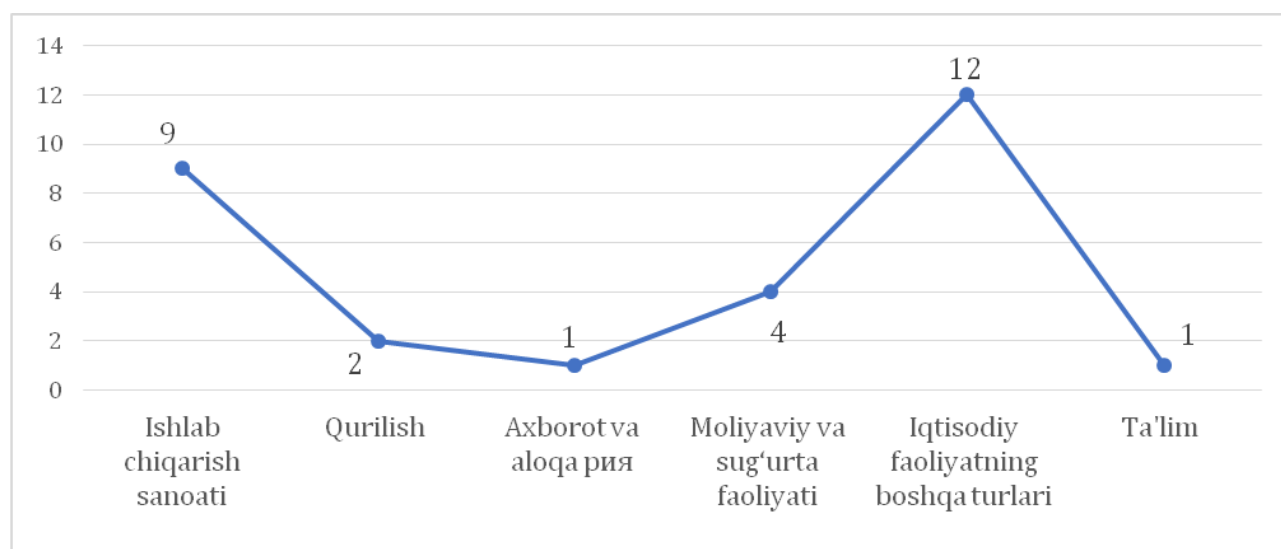
Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy maqolani yozish jarayonida ilmiy tadqiqotni amalga oshirishning tizimli tahlil, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tadqiq qilish, monografik tahlil va guruhlash usullari qo‘llanilgan.

Shuningdek ushbu jarayonda davlat tadqiqot va statistik ma‘lumotlari rasmiy manbalardan olinib, taniqli iqtisodchi olimlarning iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsiyalarning roli bo‘yicha ilmiy-nazariy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan.

Tahlil va natijalar. Sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishning ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni ta‘minlashning zaruriy sharti ekanligi barchamizga ma‘lum. Bu borada P. Drukerning quyidagi fikriga alohida to‘xtalib o‘tish lozim. Uning fikricha “biznesning asosiy maqsadi mijozlarni jalb qilish bo‘lganligi sababli korxonani ikkita asosiy funksiyasi mavjud marketing va innovatsiya”dan iborat deb hisoblaydi[5].

Shu o‘rinda aytish joizki 2021-yil yakunida mamlakatimizda marketing innovatsiyalarni joriy qilgan korxonalar va tashkilotlar soni jami 29 tani tashkil etgan bo‘lib ulardan: Ishlab chiqarish sanoati-9, Qurilish-2, Axborot va aloqa-1, Moliyaviy va sug‘urta faoliyati-4, Iqtisodiy faoliyatning boshqa turlari – 12. (1-rasm)

Davlat ijtimoiy ahamiyatga ega innovatsion loyihalar: transport, kommunikatsiyalar, energetika, uy-joy kommunal xo‘jaligi sohalarida zamonaviy texnologiyalar, mahsulotlar va xizmatlarni amalga oshirishda bevosita xo‘jalik yurituvchi subyekt (investor) sifatida ishtirok etishi mumkin. Shu bilan birga, qulay foiz va soliq stavkalari, kredit resurslari ko‘lami korxonalarining innovatsion strategiyasini amalga oshirishda prinsipial ahamiyatga ega.

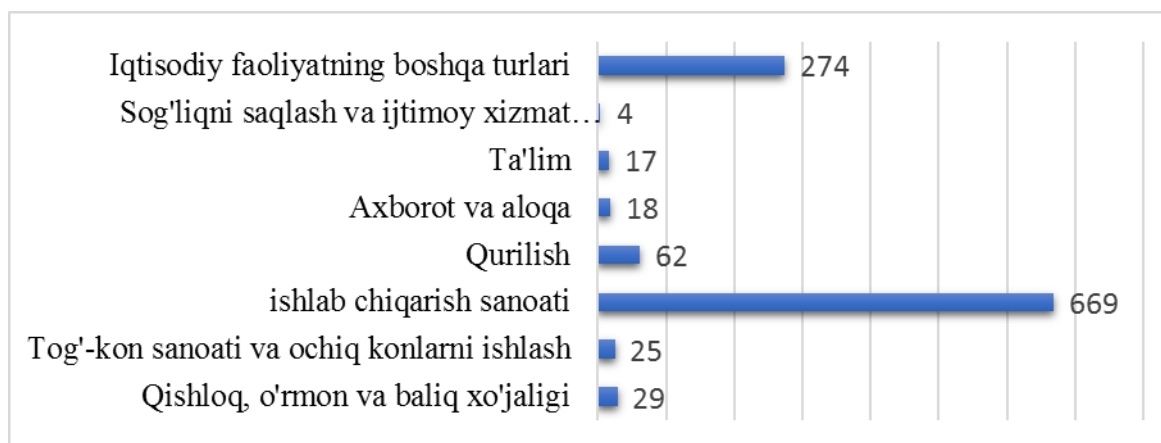
1-rasm. Marketing innovatsiyalarni joriy qilgan korxonalar va tashkilotlar soni (faoliyat turlari kesimida)[2]

Davlat innovatsion sohada ijobiy o'zgarishlar uchun shart-sharoit yaratmoqda. Ilm-fanni talab qiluvchi, yuqori texnologiyali ishlab chiqarishga sarmoya kiritayotgan investorlarni soliq imtiyozlari, davlat kafolatlari va kreditlarni subsidiyalash orqali qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish ko'zda tutilgan. Davlatning innovatsion sohadagi muhim vazifalaridan biri mulkchilik va moliyalashtirish turlaridan qat'iy nazar, barcha subyektlar tomonidan innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida soliq tizimini takomillashtirishdan iborat. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda bu, birinchi navbatda, soliq solinadigan bazani aniqlashtirish, yuqori texnologiyali uskuna-

larga sarmoya kiritishni rag'batlantiradigan amortizatsiya siyosatini shakllantirishdir.

Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yil yakunida mamlakatimizda ishlab chiqarish sanoatida joriy qilingan texnologik innovatsiyalar soni 2359 tani tashkil etgan. Ishlab chiqarish sanoatida joriy qilingan texnologik innovatsiyalarni o'z kuchi bilan amalga oshirgan tashkilotlar 2264 tani tashkil qiladi. Boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikda esa 82 ta, boshqa tashkilotlar tomonidan texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan sanoat korxonalarini 13 tani tashkil qilgan.

2021-yil yakunlarida esa, mamlakatimizda texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan tashkilotlar soni 1098 tani tashkil etgan (2-rasm).

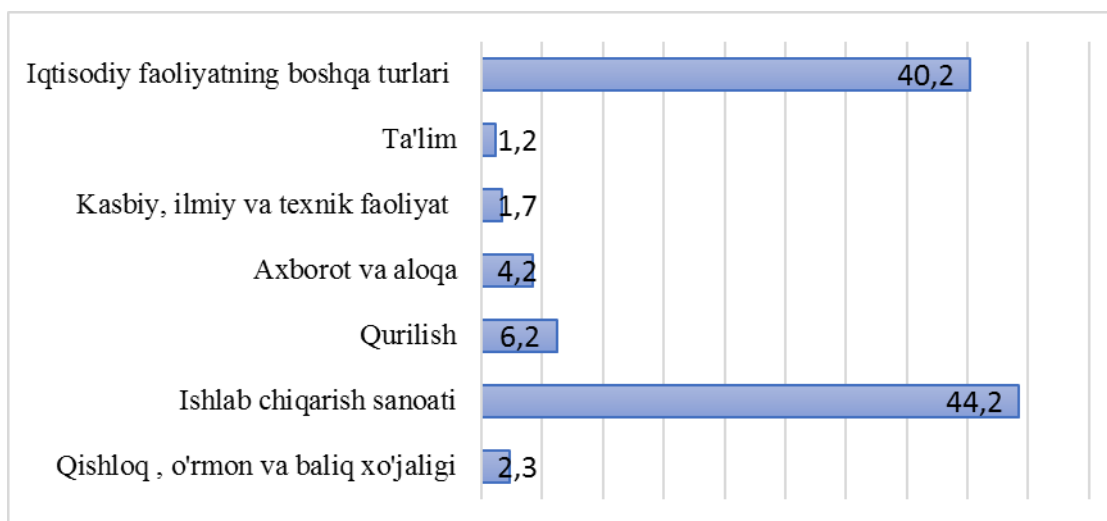

2-rasm. 2021- yilda Iqtisodiy faoliyat turlari kesimida texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan tashkilotlar soni (birlik)[2]

Ma'lumotlardan bilish mumkinki eng yuqori ulush ishlab chiqarish sanoatida bo'lib, unda 669 ta texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan, ya'ni 44,2 foizni, iqtisodiy faoliyatning boshqa turlari bo'yicha 274 tani ya'ni 40,2 foizni tashkil qiladi. Eng past ko'rsatkichga ega bo'lgan tarmoq sog'liqni saqlash

va ijtimoiy xizmat ko'rsatish bo'lib 4 tani tashkil qilgan.

2022-yil ma'lumotlariga ko'ra 2021-yilda innovatsiyalarni joriy etgan korxonalar va tashkilotlar statistikasiga ko'ra, iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha eng yuqori ulush ishlab chiqarish sanoatida kuzatilib, 44,2 %ni tashkil etgan (3-rasm).

3-rasm. 2021- yilda Iqtisodiy faoliyat turlari kesimida texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan tashkilotlar soni (mingta)[2]

Sanoat korxonalarini innovatsion jihatdan tahlil qilishda albatta ularni kichik sanoat korxonalarini va katta sanoat korxonalariga bo'lib o'rganish ular o'rtasida sezilarli farq borligini ko'rsatadi. Katta korxonalarda, odatda katta xavf bilan o'zining innovatsion g'oyasini ishlab chiqishni istamaydi. Katta korxonalar uchun mumkin bo'lgan muvaffaqiyatsizlikning oqibatlarini kichik firmaga qaraganda ancha yuqori. Shu sababli, yirik firmaning innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish bilan bog'liq ehtimoliy xarakterdagi tadqiqotlarda ishtirok etishining asosiy yo'nalishi bunday ishlanmalarga ixtisoslashgan kichik innovatsion firmalarni tavakkal moliyalashtirishni amalga oshirishdir. Kichik firmalar boshqaruvi jarayonining qulayligi, shaxsiy tashabbusning keng doirasi, moslashuvchan ilmiy-texnik siyosat yuritish imkoniyati, ixtirochilarning o'z faoliyatiga faol jalb etilishi bilan farqli hisoblanadi. Ularning aksariyati innovatsiyalar bo'yicha taraqqiyotga, yangi mahsulotlar va ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirishga salmoqli hissa qo'shmoqda.

AQSh Milliy Fan Jamg'armasining kichik va katta korxonalar innovatsion samaradorligini aniqlash hisob-kitoblariga ko'ra, ilmiy-tadqiqot ishlariga yo'naltirilgan har bir dollar uchun 100 kishigacha bo'lgan firmalar 100 ta yirik firmaga qaraganda to'rt baravar ko'p innovatsiyalarni amalga oshirgan. -1000 ishchi va 1000 dan ortiq kishi ishlaydigan kompaniyalardan 24 baravar ko'p. Ularning innovatsiya darajasi yirik kompaniyalarga qaraganda uchdan bir baravar yuqori, bundan tashqari, kichik firmalar o'z innovatsiyalari bilan bozorga kirishi uchun o'rtacha 2,22 yil, yiriklari esa 3,05 yilni oladi. Yirik firmalarning ilmiy-tadqiqot ishlarining an'anaviy shakllariga nisbatan tavakkalchilikli moliyalashtirishda ishtirok etishi nafaqat daromadning oshishi, balki ularning bevosita iqtisodiy manfaatlarini bilan ham bog'liq. Gap shundaki, mustaqil kichik fir-

malar soliq va boshqa imtiyozlardan foydalanadi, ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni rag'batlantirish bo'yicha davlat dasturlari doirasida bevosita moliyaviy yordam oladi.

Mamlakatimiz hududida 2021-yil hisobida hududlar kesimida texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan kichik korxonalar va mikrofirmalar soni eng yuqori ulush Toshkent shahriga to'g'ri kelib, 240 tani tashkil qilgan. Undan keyingi o'rinlarda Navoiyda 199, Toshkent viloyatida 111, Surxondaryoda 107 ta kichik korxonalar va mikrofirmalar texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan (4-rasm).

Innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun bu katta ahamiyatga ega korxonaning innovatsion salohiyati. Korxonaning innovatsion salohiyatini baholash quyidagi guruhlarga birlashtirilishi mumkin bo'lgan ko'rsatkichlar to'plami asosida amalga oshiriladi:

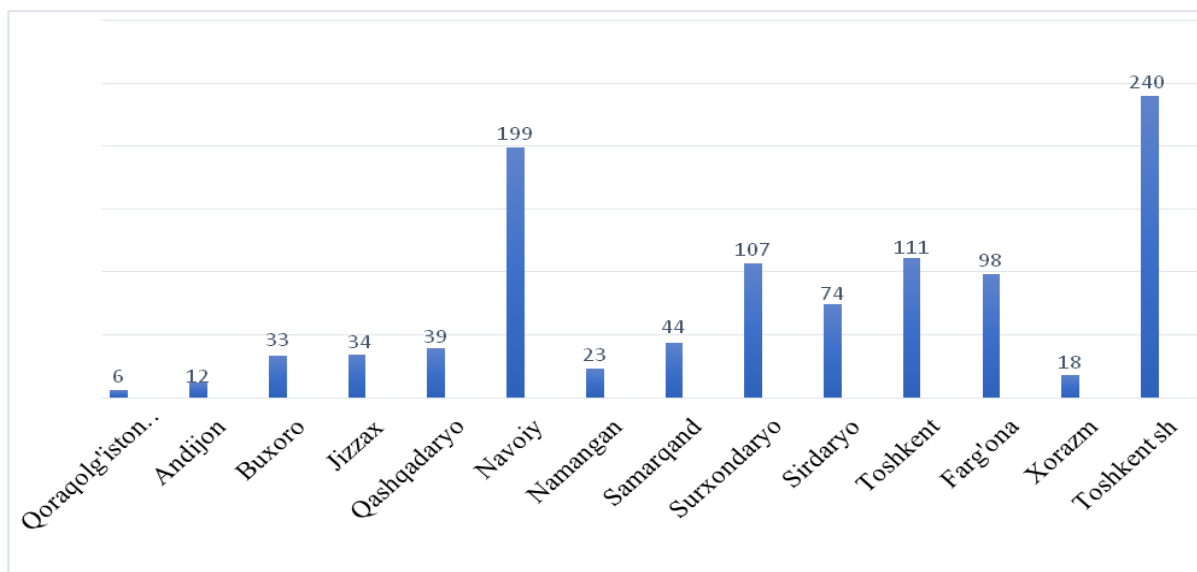
ilmiy-texnikaviy: fundamental va amaliy tadqiqotlar natijalari, kashfiyotlar, ixtirolarning soni, ilmiy qoloqlikning kattaligi;

moddiy-texnikaviy: innovatsiyalarni yaratish va joriy etish bo'yicha tajriba-konstruktorlik ishlarini eksperimental jihozlar bilan texnik jihozlash darajasi;

axborot: ilmiy, texnik, loyiha hujjatlari, reglamentlar va boshqalar ko'rinishidagi innovatsiyalarga xizmat ko'rsatadigan axborot oqimining hajmi;

kadrlar: ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga xizmat qiluvchi xodimlar tarkibi; ilmiy darajaga, faxriy unvonga, diplomga ega bo'lgan xodimlar soni; innovatsiyalarda band bo'lganlarning umumiy xodimlar sonidagi ulushi;

tashkiliy va boshqaruv: innovatsiyalarni boshqarish bosqichlari soni, boshqariladigan innovatsion loyihalar va axborot oqimlari soni; innovatsion: yangi mahsulotlarning ilmiy intensivligi; mahsulotlar, ishlar, texnologiyalarning yangilik darajasi;

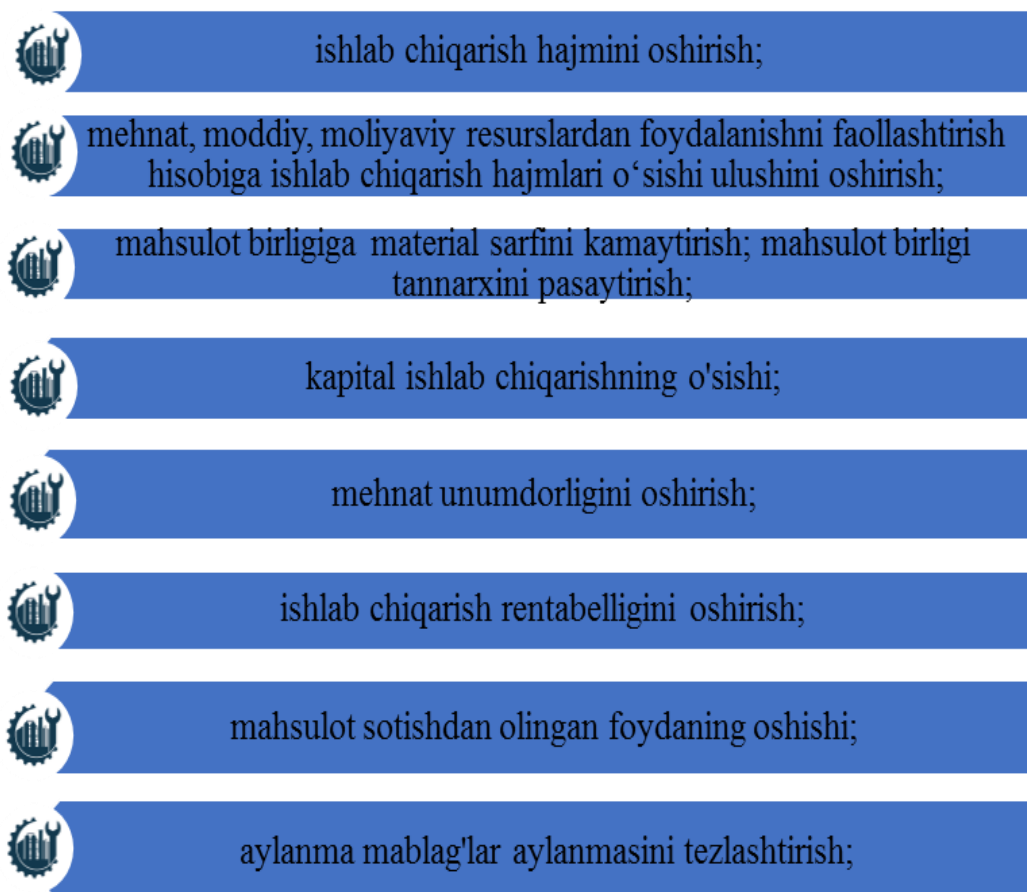
4-rasm. 2021-yilda Hududlar kesimida texnologik innovatsiyalarni joriy qilgan kichik korxonalar va mikrofirmalar soni [2]

intellektual mahsulot - innovatsiyalar natijasida olingan patentlar, litsenziyalar, nau-xaular soni; bozor: yangi mahsulotlarning raqobatbardoshligi; yangi mahsulotlarga talab hajmi; ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini amalga oshirish uchun buyurtmalar soni;

iqtisodiy: innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligi; tadqiqot xarajatlari; intellektual mahsulot tannarxi; moliyaviy: ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga investitsiyalar, nomoddiy

aktivlar miqdori; innovatsion faoliyatni moliyalashtirish manbalari.

Innovatsiyalar ishlab chiqarishning texnik va tashkiliy darajasini oshirishni ta'minlaydi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy resurslardan (mehnat, mehnat vositalari, mehnat obyektlari) foydalanish intensivligi ko'rsatkichlarining oshishida namoyon bo'ladi, ya'ni ishlab chiqarish hajmi va moliyaviy natijalarning yaxshilanishi kabi. Innovatsiyalar samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar quyidagi rasmda keltirilgan (5-rasm).

5-rasm. Innovatsiyalar samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar [12]

Yuqoridagi ko'rsatkichlar bilan bir qatorda innovatsiyalarning investitsiya samaradorligi ko'rsatkichlari ajralib turadi. Innovatsiyalarga investitsiyalar samaradorligini baholashning o'ziga xos xususiyati shundaki, investitsiya xarajatlari tadqiqot va ishlanmalardan boshlanadi. Innovatsiyalarning foydali ta'sirini har doim ham iqtisodiy ko'rsatkichlar yordamida baholash mumkin emas. Qisqa muddatda innovatsiyalarni joriy etish ko'pincha korxonalarining iqtisodiy ko'rsatkichlarini yomonlashtiradi va ishlab chiqarish xarajatlarini oshiradi. Ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini olib borish qo'shimcha mablag'larni talab qiladi.

Yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish faoliyati xavfini oshiradi, innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalari tarkibida qarz

mablag'larining yuqori ulushi tufayli ko'pincha korxonaning moliyaviy barqarorligini pasaytiradi.

Yangi ishlab chiqarishni o'zlashtirish bosqichida ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish kamayadi, xodimlarni qayta tayyorlash bilan bog'liq xarajatlar ko'payadi va ishdan bo'shatish jarayonlari sodir bo'lishi mumkin. Biroq, uzoq muddatda innovatsiyalar foyda keltiradi, korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi.

O'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, mamlakati-mizda sanoat korxonalari ishlab chiqarishining modernizatsiyasini amalga oshirishda moliyaviy mablag'lar yetishmovchiligi asosiy muammo hisoblanadi. Jumladan, tadqiqotda ishtirok etgan xususiy korxonalarining 58,1 foizi moliyaviy mablag'lar yetishmovchiligini, 30,1 foizi esa qarz mablag'larining

yuqori foiz stavkalarini korxonalarining rivojlani-shidagi asosiy muammo sifatida qayd etganlar [12].

Bundan tashqari, mamlakatimiz eksportini rivojlantirishda uning tarkibida qo'shilgan qiymat yuqori sanoat mahsulotlarini ko'paytirish muhim. Sanoat korxonalarining tashqi bozorda faoliyat etish bo'yicha tajribasi yetishmovchiligi bilan bir qatorda ishlab chiqarilgan mahsulotlar tashqi bo-zordagi texnik va iste'molchilar talablariga mos kel-masligi kabi muammolar mamlakatimiz sanoat kor-xonalari raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir etmoq-da[13].

O'z navbatida innovatsiyalar ham muhim aha-miyatga ega. Bunda, davlat organlarining muhim roli korxonalarining innovatsion rivojlanishi uchun sharoit va imkoniyatlarni ta'minlashdan iborat. Innovatsion rivojlanish qobiliyati – bu tashqi kuch-lar bilan o'zaro ta'sirda tizimning raqobatbardosh-ligini ta'minlaydigan, o'z asoslarida innovatsiyalarni yaratishga imkon beradigan bozor iqtisodiy tizimi-ning mulki. Maqsadli harakatlar uchun, balki korxo-nalarining innovatsion faoliyatini rag'batlantirish va tartibga solish uchun davlat quyidagi vositalarga ega: kredit-moliyaviy, soliq va amortizatsiya siyo-satini rag'batlantirish; innovatsiyalar subyektlari va investorlar uchun iqtisodiy imtiyozlar tizimi; yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash.

Xulosa va takliflar. So'nggi yillarda mamlaka-timizda sanoat tarmog'i korxonalarin rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratish masalasiga katta e'tibor berilmoqda. Ushbu sohada amalga oshirila-

yotgan islohotlar sanoat mahsulotlari ishlab chiqa-rish hajmini oshirish bilan bir vaqtda uning tarkibi-da qo'shilgan qiymati yuqori va texnologik jihatdan murakkab mahsulotlar ulushini ko'paytirishga e'ti-bor qaratilmoqda. Shu bilan birga, sanoatning rivoj-lanishida ichki va tashqi bozorlar konyunkturasi-ni hisobga olish hamda energiya tejamkor ishlab chi-qarishni rivojlantirish kabi masalalarning yechimini topish lozim. Shu sababli sanoat korxonalarini inno-vatsion faoliyati rivojlanishi uchun shart-sharoit ya-ratish hozirgi kuning dolzarb masalalaridan biridir. Sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatning rivoj-lanishi bir qator omillar ta'siri ostida sodir bo'ladi, ular orasida eng muhimlari qo'yidagilardir:

- ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni tezlashtirish;
- asosiy innovatsiyalar ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy tadqiqotlarni budjetdan moliya-lashtirish;
- intellektual ijod mahsuli sifatida doimiy ravishda innovatsiyalar oqimini ta'minlovchi ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik tashkilotlarini yaratish va qo'llab-quvvatlash;
- innovatsion faoliyatni rivojlantirishni dav-lat tomonidan qo'llab-quvvatlash, innovatsiyalarga xususiy investitsiyalarni rag'batlantirish, innovat-sion infratuzilmani rivojlantirish;
- innovatsiyalarga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltiradigan, ularni raqobat asosida qabul qilishga qodir bo'lgan tadbirkorlik muhitini rivojlantirish.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-iyuldagi PF-165-sonli "2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi statistika qo'mitasi ma'lumotlari <http://www.stat.uz>
3. Otamurodov Sh., Farmonova M. Hudud iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida sanoat korxonalarining o'ri. TISU ilmiy tadqiqotlari habarnomasi 1-son 2023 yil.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития. -М.: Прогресс 1982. 388 стр.
5. Drucker P.F. Management: tasks, responsibilities, practices, Transaction Publishers, New Brunswick, NJ; London. – 2007.
6. Ferreira J., Coelho A. Dynamic capabilities, innovation and branding capabilities and their impact on competitive advantage and SME's performance in Portugal: the moderating effects of entrepreneurial orientation //International Journal of Innovation Science. – 2020. – T. 12. – № 3. – C. 255-286.
7. Utterback J. M., Suárez F. F. Innovation, competition, and industry structure //Research policy. – 1993. – T. 22. – № 1. – S. 1-21.
8. Atalay M., Anafarta N., Sarvan F. The relationship between innovation and firm performance: An empirical evidence from Turkish automotive supplier industry //Procedia-social and behavioral sciences. – 2013. – T. 75. – C. 226-235.
9. Rashidov, R. (2022). Vozmojnosti regiona dlya innovatsionnogo razvitiya malogo biznesa. Ekonomika i obrazovanie, 24(1), 275–280. izvlecheno ot <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/948>
10. Baxtiyorov B. Markaziy Osiyo mamlakatlari va O'zbekistonda sanoat korxonalarining innovatsion boshqaruvi amaliyotining qiyosiy tahlili //Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – T. 10. – № 3. – S. 95-104
11. Аблакулов К. (2022). Широкое использование научно-технического прогресса и инновационных факторов для увеличения прибавочной продукции. Экономика и образование, 24(1), 89–94. извлечено из <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/918>
12. Farmonova M.N. Industrial Development in Uzbekistan //Journal of Intellectual Property and Human Rights. – 2022. – T. 1. – № 12. – C. 23-31.
13. Otamurodov Sh. O'zbekiston sanoat mahsulotlari eksportining rivojlanish istiqbollari //Экономика и образование. – 2022. – T. 23. – № 6. – C. 383-389.